

انسانیکلوپیدیا یا دائرة المعارف^(۵)

نگارش آقای سید قاسم خان

حوایج انسان روز بر روز توسعه می یابد و احاطه معلومات او چه از قسم لغات و اسامی و چه از علوم و فنون مختلفه کسب وسعت مینماید. بدیهی است که دماغ هیچگاه همه دانستی های عصری را حفظ کرده نتوانسته محتاج به فهرست های طولانی مدحافظه میباشد. در زمانه های قدیم شخصیکه میخواست علوم متنوعه را بیاموزد مجبور بود که از یک ملک به مملکت دیگر مسافرت نموده، همان شعبه مطلوب را تحصیل کند مثلاً علم ریاضی را در یک شهر یا ولایت و بعد علم نفس یا فلسفه را در نقطه دیگر که در آن جا نمزکر و زرقی داشت، حاصل مینمودند. بعد رفته رفته، شعب تحصیل کردنی یا معلومات عمومی فردی، توسعه یافته، رفتن از یک مملکت به مملکت دیگر از باعث تعدد مقامات و موضوعات، اشکال پیدا کرد. بنابراین در هر مبحث و شعبه از علوم عصری، کتب علیحدّه تدوین گردید ولی معیذاً از باعث نبودن وسائل طبع و عدم انتشار و عمومیت یافتن صحیح و بالاخره ندرت و گرانی قیمت کتب قلمی، بدست آوردن تمامی کتب مختلفه برای شائقین یعنی علما خیلی سخت و تقریباً ناممکن بود. تا آنکه در قرن (۱۵) چاپ اختراع و بقدر کفایت در دنیا رائج گردید، اما باز هم مشکلات تحصیل ازین زرقه بلکه نسبت به پیش، بیشتر شد. زیرا در سابق اگر بواسطه ندرت کتب و گرانی آنها، ارباب فضل و محصلین از مطالعه کردن و استفاده نمودن از شعبات مختلفه علوم محروم یا لااقل دوچار مشکلات بودند، درینوقت نیز از باعث توسعه

(۵) از کک هائیکه جناب فاضل مولوی جمال الدین خان عضو انجمن آری در تدوین این مقاله مخصوصاً در قسمت تاریخچه انسانیکلوپیدیا با اینجناب فرموده اند تشکر میکنم. سید قاسم

محیر العقول شعبات علمیه ودانستی های عصری ، وتکثر وتعدد بیش از حد کتب ونالیفات مربوطه به آنها ، بامشکلات بزرگیکه پیشتر جنبه محال را دربر داشت مقابل میگردیدند. چه حوائج انسانی واحاطه معلومات حیاتی از قرون دراز بحدی وسعت یافته که برای يك انسان فرا گرفتن همه علوم وفنون ولوبصورت بسیار سرسری نیز باشد ، خارج از دائرة امکان ودور از عقل وباور کردن است . از آنرو از همان اوقاتیکه این مسئله بفهم انسانها رسیده و ضرورت داشتن اطلاعات بسیار مختصر از کلیه یا اکثر علوم ودانستی های حیاتی بخوبی محسوس شد ، اشخاص متنور بفکر چاره افتاده ، در نظر گرفتند که باید علوم وفنون را بانمام معلومات لازمه حیاتی در مجموعه جانی اگر چه بطور بسیار ناقص وخلص باشد ، حصر نماید . برای این فکر ، از زمانه های بسیار قدیم ، علما و فضلاء نامور عصر ، اقدامات قابل تمجیدی نموده ، تا اندازه که معلومات ایشان ، مقتضیات زمانه ووسائل موجوده ، اجازه می داد ، آثار نافع تریب داده بزعم خود این اندیشه بزرگ را تا حدی حل کرده اند .

از طرف دیگر ، در سابق یعنی در اوایل اوقاتیکه فکر تریب دادن مجموعه جات علمی بدماغها خطور کرد يك عالم در تریب دادن آنها هم خود را صرف نموده و هر قدر معلوماتیرا که از شعب مختلفه ومباحث متنوعه ، جمع آوری کرده میتوانست یکجا و در اثر خود درج مینمود . اما کم کم به اثبات رسید که يك شخص بهیچ صورت در تمام علوم تخصص پیدا کرده نتوانسته حتی دماغش از جمع نمودن ومربوط ساختن اینقدر مباحث متعدد عاجز مییاشد. بنابراین ابتدا چند نفر ورفته رفته ، اشخاص زیاد وبالاخره انجمن های علمی ومتخصصین مخصوص در تدوین کردن انسایکوپیدیاها باهم شرکت نموده به این قسم که هر يك فقط يك شعبه را بعهده گرفته ، تمامی معلومات لازمه همان مبحث را در هر جائیکه سراغ میداشتند جمع وبکمک اشخاص متعدد دیگر

وظیفه خود را اندازه امکان انجام می دادند - چنانچه تا امر و زهمین طریقه جریان دارد. بهر حال چون بدیهی است که يك انسان هر قدر هم دارای عقل و هوش سرشار باشد، در عمر خود نمیتواند که عموم معلومات لازمه عصری را تحصیل نموده در حافظه خویش نگه بدارد، لهذا وجود استعمال چنین مجموعه جات خیلی ضروری است میباید و بواسطه آن هر انسانیکه مختصر سوادى داشته باشد، حوائج خود را رفع کرده و می تواند که معلومات مطلوبه خویش را از هر شعبه علمى، فنى یا معاشرتی که باشد، از آن حاصل نماید.

خلاصه امروز انسا یکلوپید یا یکی از ضروری ترین لوازم تعلیم و تربیه یا عبارت دیگر مهمترین جزء ارتقای جامعه بشری بشمار میرود.

باین مجموعه های قیمتدار که غالب آنها، در تمام عصور ما بعد حتی امروز نیز ما خذ مهمی از برای علمای در تألیف و تدوین آثار مختلفه، بشمار می رود، گرچه در وقت تدوین یا طبع، اسامی مختلفی داده شده اما در معنی همه آنها عبارت از انسا یکلوپید یا دائرة المعارف امروزه میباشد، که ما در ذیل چگونگی مفهوم و موارد استعمال آنرا با مختصر تاریخ و انسا یکلوپیدی های معروف عصر حاضر، شرح می دهیم:

انسا یکلوپید یا چیست؟

لفظ انسا یکلوپید یا *Encyclopaedia* از سه کلمه یونانی ترکیب شده است (*en*) بمعنی «در» (*Kuhlos*) دائره یا احاطه و *Paidia* «معلومات یا معارف» به این قسم لفظ انسا یکلوپید یا را به صحت و دقت «دائرة المعارف» ترجمه میتوان کرد. و در اصطلاح انسا یکلوپید یا عبارت از کتابی است که در آن

کم یابیش از همه علوم و فنون و لغات و اسامی و غیره بحث کرده میشود. اگرچه لفظ مزبور تا بسیار اوقات مفهوم امروزه را اداء نمی کرد ولی از بد و ظهور مجموعه جات علمی که در بالا به آن اشاره شده (و تا اندازه اکثریة شعب علمی و دانستنی های مختلفه عصر را در بر داشتند) ، کتیبه تدوین و تالیف شده ، در معنی همین انسایکلو پیدیا یا دائرة المعارف بوده است. و اکنون اسم مزبور را برای کتیبه از يك شعبه علمی بحث می نماید نیز استعمال میکنند مثلاً انسایکلو پیدیا ی طب و نجوم و غیره ...

تاریخچه انسایکلو پیدیا

تا جائیکه از مطالعه آثار معتبره ، ابقان حاصل میشود ، اولین انسایکلو پیدیا ی مشهور ، در حدود سنه ۷۰ میلادی بواسطه عالم بزرگ رومی موسوم به پلنی (۱) تدوین شده است. این اثر مهم دارای ۳۷ جلد و ۲۴۹۳ فصل بوده ، مباحث مهمی در خصوص قوزموگرافی (علم تکون حیات) هیئت ، مواسم ، جغرافیه علم الانسان ، علم حیوانات ، علم نباتات ، طب ، معالجه ، نیرنجات ، فزانات صنایع مستظرفه ، معادن و غیره در بر داشت. انسایکلو پیدیا ی پلنی که بزبان لاتینی بود تا سنه ۱۵۳۶ مسیحی متداول بود. علما و محصلین از آن استفاده میکردند و همین کتاب قدیمترین مأخذ آثار علمیة فضلا ی باستانی بشمار می رود.

پس از آن در اوائل قرن پنجم يك عالم افریقائی (بربری) موسوم به کپلا (۲) مجموعه حاوی علوم مختلفه در نظم و نثر بزبان لاتینی ترتیب داد که تا هزار سال کتاب درسی مکاتب عالیة اروپا محسوب میگردد. جزئیات مندرجات این اثر بخوبی معلوم نیست اما یقین میتوان کرد که اکثر شعب علوم قدیمه را بطور اختصار در بر داشته است.

دو قرن بعد (در عصر ۷) ایسیدور (۱) اسقف اشبیله (سیویل هسپانیه) مجموعه قیمتداری بزبان لاتینی جمع کرد که تا صد ها سال مأخذ علوم بود. این اثر را در سنه ۸۴۷ اسقف اعظم میلز (۲) (هسپانیه) نظر ثانی و تکمیل نمود و پس از آن رساله تکمیل و تصحیح شده مزبور چندین قرن مروج بود. چنانچه در اواخر قرن ۱۵ طبع هم شد.

اولین انسایکلوپیدیای اسلامی : تاجائیکه معلوم شده ، اولین اثریکه بواسطه علمای اسلامی تدوین گردیده

از علوم مختلفه عصری بحث مینمود ، کتاب الفهرست ابن ندیم بغدادی است که در قرن ۴ هجری (قرن ۱۰ میلادی) به اتمام رسید . مضامین این کتاب بیشتر علوم فلسفه ، ادبیات ریاضی ، طب و غیره را در بر میگرفت .

اولین انسایکلوپیدیای یونانی تدوین شده ، بواسطه (میکل کونستنتین

سیلوس (۳) بود که در عهد امپراطور یونانی موسوم به (میکل دوکاس (۴) (۱۰۷۱-۱۰۷۸) مأمور تدوین آن گردید .

مهم ترین دایرة المعارف اوائل جامع ترین انسایکلوپیدیاهاى اسلامی . اسلام همانا رسائل اخوان الصفاء

است که در قرن چهارم هجری بواسطه انجمن بزرگی از علمای نامدار عصر در ۴ جلد بزرگ ترتیب یافت . این دایرة المعارف شامل ۵۲ مبحث علیحده در علوم فلسفه میباشد . مهمترین اشخاصیکه در ترتیب آن شرکت داشته

(۱) Isidore (۲) Mainz (۳) Constantin Silos (۴) Mikael Ducas

بقرار ذیل است : ابوسلیمان محمد ابن معشر بستی (افغانستانی) معروف به مقدسی ، ابوالحسن علی ابن هارون زنجانی ، ابو محمد مهر جامی ، العوفی ، زید ابن رفاعه (۱)

این کتاب بسال ۱۸۸۳ در لیزیک (المان) و در ۱۸۸۶ در بمبئی و در ۱۸۸۹ در مصر طبع شده و ترجمه آن بزبان هندی در ۱۸۶۱ در لندن طبع رسیده است .

انسایکلوپیدیای شیخ الرئیس بلخی : کتاب شفای ابو علی سینای بلخی

شیخ الرئیس حقیقه در زمان خود یک انسایکلوپیدیای مهم و اولین دائرة المعارف محسوب میشود که بقلم یک نفر عالم ، فیلسوف و محرر افغانستانی ترتیب یافته است .

(۱) جلد اول دارای ۱۴ بحث (ریاضی تعامی) (۱) عدد (۲) هندسه (۳) نجوم (۴) موسیقی (۵) جغرافیا (۶) نسبت (۷) صنایع علمیه (۸) صنایع ۴ گانه (۹) بیان اخلاق (۱۰) ایسا گویا (کلیات خمس) (۱۱) کاتیکوریا (بحث جوهر و عرض) (۱۲) باریمینیا (قیاس) (۱۳) اونولوژیکی اولی (۱۴) اونولوژیکی ثانی

جلد دوم : (۱) هیولا و صورت (۲) فی الشهامه و العالم (۳) کون و فساد (۴) آثار علویه (۵) کیفیت تکون معادن (۶) ماهیت طبیعت (۷) نباتات (۸) حیوانات (۹) ترکیب جسد (۱۰) فی الحاس و المحسوس (۱۱) مسقط النطفه (۱۲) معنی قول حکما ان الانسان عالم الصغیر و هو معنی العالم الكبير (۱۳) کیفیت نشر نفس های جزئی (۱۴) طاقت انسان (۱۵) ماهیت موت و حیات (۱۶) ماهیت لذات و الام جسمانی و روحانی (۱۷) علل اختلاف لغات .

جلد سوم : (۱) در مبادی عقليه بر رأی فیثاغورویون (۲) در مبادی عقليه بر رأی اخوان الصفا (۳) در معنی قول حکما ان العالم انسان كبير (۴) عقل و معقول (۵) احوار و ادوار و اختلاف قرون و اعصار (۶) در ماهیت عشق (۷) در ماهیت بعث (۸) در کتب اجناس حرکات (۹) عقل و معقولات (۱۰) حدود و رسوم .

جلد چهارم : (۱) در آداب و مذاهب دینیات شرعیه ناموسیه و فلسفیه (۲) در ماهیت طریق قبول خدا (۳) در بیان اعتقاد اخوان الصفا و خلان الوفا (۴) در کیفیت عشره اخوان الصفا و خلان الوفا (۵) ماهیت ایمان (۶) در ماهیت ناموس الاهی (۷) در کیفیت دعوت بسوی خدا (۸) در کیفیت افعال روحانیون (۹) در کتب انواع سیاسات و کیفیت آنها (۱۰) فی الکفایت نقد العالم باسره (۱۱) سحر و افسون ها .

ابن انسا یکلویید یا دارای ۱۸ جلد بوده مضامین طبعیات ، الهیات ، علم حیوانات ، علم نباتات ، منطق و غیره و غیره را دربر میگرفت . تنها يك نسخه قلمی صحیح آن در دار الفنون آکسفورد محفوظ است (۱) قسمتی از آن در سال ۱۳۱۳ هجری در طهران هم طبع شده .
 مشهورترین انسا یکلویید یا های قرون وسطی : کتاییدست که تویروینسینت (۲) (۱۱۹۰-۱۲۶۵) بزبان لاتینی به جمع آوری آن پرداخته در اخیر عمر خود تکمیل نمود .

انسا یکلویید یا ی چینی : قدیمترین انسا یکلویید یا ئیکه در مملکت چین ترتیب داده شده در قرن ۱۴ میلادی بزمان امپراطور کانگ هی بود که عالم شهر عصر موسوم به وین هیانگ تونگ کائو را به تدوین آن مامور ساخت . این دائرة المعارف دارای ۷ جلد و کو چین تو سوچی جنگ نام داشت . و تا اوقات اخیر در مدارس عالیه طرف استفاده بود .

در سال ۱۳۶۰ يك نفر راهب انگلیس موسوم به بار تلمیود و گلانویل (۳) انسا یکلویید یا ی جدیدی بزبان لاتینی ترتیب داد . این اثر ۳۸ سال بعد در ۱۳۹۸ به انگلیسی ترجمه شده است .
 را فائل مافیای (۴) ایتالیائی در سال ۱۵۰۶ در روما انسا یکلویید یا ئی بزبان لاتینی ساخت که از مهمترین کتب عصر خود بشمار می رفت و در آن بیشتر راجع به جغرافیا و بیوگرافی (سوانح نگاری) بحث شده بود .

(۱) ملاحظه شود شماره ۲۴ مجله کابل (مؤلفات در افغانستان) بقلم آقای نژیبی

Raphael Mafei (۱) Bartholmew de Glanville (۲) T-Vincent (۳)

دائرة المعارف بزبان فارسی: جامع العلوم علامه فخرالدین رازی است (وفات ۶۰۶ هـ) که در قرن ششم هجری (قرن ۱۲ عیسوی) در یک جلد ترتیب یافته، متجاوز از ۶۰ علم را بحث مینمود. این کتاب از قیمت دارترین انسایکلوپیدیا های فارسی محسوب میگردد. بچهار سنگی در بمبئی طبع شده.

اولین انسایکلوپیدیا بزبان فرانسه: در اخیر قرن ۱۵ برونتوی (۱) ایتالیائی استاد دانت (۲) شاعر معروف دورر ناس در ایام تبعید خود در مملکت

فرانسه کتاب موسوم به کتب گنج (۳) بزبان فرانسوی تالیف کرد.

این اولین انسایکلوپیدیا ی لسان فرانسه محسوب میشود.

مهمترین انسایکلوپیدیا ی قرن ۱۵: ژورژ یووالا (۴) ایتالیائی در اوایل قرن ۱۵ انسایکلو پیدیا ئی تدوین و طبع کرد که بزبان لاتینی انشأ یافته دارای ۴۹ جلد بود. این مجموعه وسیع دارای اطلاعات بسیاری از علوم و فنون مختلفه بوده، مهمترین انسایکلو پیدیا ی قرن ۱۵ بشمار می رود.

بعد از آن در سنه ۱۶۱۴ آنتونیو زارا (۵) آستریائی انسایکلو پیدیا ی دیگری بزبان لاتینی ترتیب و طبع نمود.

اولین مجموعه بنام انسایکلوپیدیا: اما اولین مجموعه علوم که بنام صحیح «انسایکلوپیدیا» اشاعت یافت، در سال ۱۶۳۰ و مرتب آن جوهان هارینخ آستید (۶) جرمنی بود.

انسایکلوپیدیا ی شرقی در فرانسه:

(۱) Broneto (۲) Danté (۳) Les Livres du trésor. (۴) Giorgio Vala (۵) Antonio Zara (۶) J. Henrich Alstend

در بلو *Derblot* (۱۶۲۵ - ۱۲۹۵) مستشرق فرانسوی در زمان لوی

چهاردهم بکمک های معنوی و مادی کابر وزیر معروف آن عصر کتاب مهمی به

ترتیب الفباء تدوین نمود که در حقیقت انسایکلوپدی جامع از علوم ' تاریخ '

آداب ' ادبیات ' حکومت ' خرافات و اخلاق اجتماعی مشرق زمین بشمار میرفت

این مجموعه نفیس در ۶ جلد بطبع رسیده ' چاپ دوم آن نیز در ۱۷۸۳ صورت گرفت

قسمت مهم را خود در بلو و باقی آن را کارلاند (*Gaustande*) ترتیب داده بود .

انسایکلوپیدی منظوم : ژرژ دو مانیون (۱) مورخ در بالوی ۱۴

شاه فرانسه ' اراده کرد چنان انسایکلوپیدی منظوم در زبان فرانسه ترتیب

بدهد که دارای دو صد هزار بیت باشد ' لکن عمر با او فانگ کرده در قتیکه هنوز

بیش از ۱۱ هزار بیت نظم نکرده بود ' در سال ۱۶۴۲ بمقام پاریس مقبول شد .

نامبرده این دوره خود را (علوم عمومی) (۲) نام داده بود

پس از آن لوی موریری (۳) دوره معروف قاموس های بزرگ تاریخی

(۴) خود را پس از زحمات زیاد تکمیل نموده بسال ۱۷۸۴ در شهر لیون بطبع

رسید . این مجموعه بزرگ تا امروز تحت استعمال است و مخصوصاً طبع بیستم آن

(۱۷۵۹) خیلی طرف توجه میباشد .

کمی بعد در سال ۱۶۷۷ ژان ژاک هوفمان (۵) المانی انسایکلو پیدیائی

ب زبان لاتینی تدوین نمود .

(۱) G- de Magnon (۲) La Science Universelle (۳) L. Moreiri

(۴) Les Grands Dictionnaires Historiques. (۵) J. J. Haufmann

و متعاقب آن در سنه ۱۶۹۲ ایتین شوون (۱) اثر بزرگی بنام لیکسیکون را سیونال (۲) جمع و ترتیب داد .

(۷) اولین انسایکلو پیدیا از طرف يك مجلس علمی : اولین انسایکلو پیدیا ئی که از طرف يك هیئت علمی و به همکاری علمای متعدد و متخصصین ماهر ترتیب داده شده ، همان دوره بود که بنام قاموس فنون و علوم (۳) در اواخر قرن ۱۷ از طرف اکادمی فرانسوی (۴) تدوین گردید و در سال ۱۶۹۴ بواسطه کورنی (۵) تکمیل یافت .

دیگر انسایکلو پیدیا ی معروف قرن ۱۷ فرانسه ، قاموس تاریخی و انتقادی (۶) پی یر بیل (۸) (۱۶۹۶ - ۱۷۵۲) است که تمامی فلسفه تصوفی و طبیعی قرن ۱۸ را در بر داشته ، اثر جامعی بشمار میرفت . سلسله مزبور در سال ۱۷۰۹ بزبان انگلیسی ترجمه شده و تا حال کار آمد میباشد .

اولین انسایکلو پیدیا به ترتیب الف با د اولین انسایکلو پیدیا ئیکه به ترتیب حروف الف با ترتیب شده ، بواسطه ویسنز و ماریا کورینلی (۸) ایتالیائی بود . این سلسله ۴۵ جلد داشته و ۷ بار طبع گردیده اغلاط زیاد را دارا بود .

پس از آن يك انسایکلو پیدیا ی دیگر نیز به ترتیب حروف الف با تدوین

- (۱) E. Chauvin (۲) Lexicons Rationals (۳) Dictionnaires
 (۴) Académie Française (۵) Corneille
 (۶) P. Bayle (۷) Dictionnaire Historique et Critique
 (۸) V. M. Corinelli

شد که مؤلف آن جو هن هیرس (۱) انگلیس و موسوم به قاموس و فنون علوم بوده (۱۷۰۴) .

بزرگترین انسایکلوپید یا های آن عصر ، کتاب معروف زدلر (۲)

جرمنی است که در سنه ۱۷۳۸ طبع شده تا حال قیمت دار میباشد .

اولین انسایکلوپید یای المانی به ترتیب الفبا : جو هان هیوبنر

Hubner در سال ۱۶۶۸ انسایکلوپید یائی به ترتیب الفبا تدوین نمود که به همین

لحاظ در آن مملکت اهمیت زیاد کسب نمود .

انسایکلوپید یای عربی و اسپانیولی : گازی میشل *Gaxisi Michel*

عالم و مستشرق ایتالیائی (۱۷۱۰ - ۱۷۹۱) در اسپانیا ، و قتیکه رئیس کتابخانه

کتب قدیمی و عتیقه قصر سلطنتی ایسکو ریال بود دایرة المعارف عربی

و اسپانیولی ترتیب داد . این کتاب مهم که علاوه بر معلومات دایرة المعارفی

راجع به شرق و غرب ، فهرست کتب خطی ایسکو ریال را نیز در برداشت

در سال (۱۷۶۰ - ۱۷۷۰) در ماد ریبه بطبع رسید .

پیوآنی (۳) ایتالیائی در شهر وینیس در سال ۱۷۴۴ یک انسایکلو پید یای

جامعی ترتیب داد که دارای ۱۰ جلد و تصاویر اعلی بوده خیلی طرف

توجه واقع گردید .

در همین زمان میلر (۴) انگلیسی که ساکن فرانسه بود ، یک دوره

انسایکلوپید یای جامعی را بزبان فرانسه ترجمه نموده ، خواست طبع کند ، اما

(۱) John. Haris. (۲) Zedler. (۳) Pivati. (۴) Mels.

مسیو لو برتان رئیس مطبعه سلطنتی لوی ۱۵ آن را بنام خود بطبع رسانید.
کشف الظنون چلبی. این کتاب که در قرن ۱۱ هجری (قرن ۱۷ عیسوی)
در چلبی بواسطه حاج خلیفه کاتب چاپی در دو جلد
تدوین یافته، از کلیه علوم شرقی آن عصر و کتب مولفه در علوم مذکور بحث مینماید
و میتوان اسم دائرة المعارف را به آن اطلاق نمود.
کشف الظنون که اسم حقیقی آن (کشف الظنون عن اسامی کتب و الفنون)
است در سنه ۱۳۱۳ هجری در استانبول طبع گردیده.

دیدار و انسایکلوپیدی حقیقی. مهمترین انسایکلوپیدی یا های قرن
۱۸ که از نقطه نظر تاریخ اولین
اساس حقیقی انسایکلوپیدی یا های موجوده تسلیم شده، در سالهای وسط قرن
۱۸ بواسطه فیلسوف معروف فرانسه دیدار و (۱) همکاران دیگرش مثل دالامبر (۲)
روسو (۳) ولتر (۴) مونتسکیو (۵) و غیره، تدوین یافت.

این مجموعه بزرگ بواسطه اشتراك مساعی ۲۱ نفر علمای شهیر عصر که هر کدام بیک
شعبه مستقل تخصص داشت ترتیب داده شد: روسو قسمت موسیقی و دالامبر
ریاضی را عهده دار شده بودند. اگرچه موضوعات مختلف و متعدد بوده اما
به اثر اتحاد فکری علمای ترتیب کننده، سبک و روح کل کتاب بیک سان بود.
با وجود مشکلات زیادیکه از لحاظ رقابت ها و عدم رواج افکار فلسفی و مذهبی
در محیط طاری بود، ۴ جلد اول انسایکلوپیدی مزبور، در سال ۱۷۵۲
طبع شده و متعاقب آن ۵ جلد دیگر هم بدون اشکالات قابل ذکر، به اتمام

(۱) Diderot. (۲) D'Alembert. (۳) J.J. Rousseau. (۴) Voltaire.

(۵) Montesquieu.

رسید پس از آن عوائق متعدد از طرف جماعات مختلفه روی کار آمده در نتیجه مجلس شورای دولتی نشر آن را موقوف کرد. مع هذا دیدرو و همکارانش ' مایوس نشده دنباله اقدامات خود را در راه طبع شدن جلد های باقی انسایکلوپید یا ادامه دادند چنانچه به اثر همین پافشاری آنها ' اجازه زبانی در باب جریبان کار انسایکلوپید یا ' حاصل شده ' در حالیکه بطور پراکنده پنهانی در مطبعه نو فشاتل طبع میشد ' بصورت قاچاق بفروش می رسید. دیدرو بعجاه ۱۰ جلد اخیر را تکمیل نموده ' یکجا در سال ۱۷۶۶ نشر کرد و فقط نقشه های اخیر آن در ۱۷۷۲ شایع .

هیچ اثری به این اندازه با مشکلات و عوائق مواجه نشده ' و طرف تنقید و بدگوئی واقع نگردیده است مخالفین و عوام آن را « کتاب شیطان » و « سرود حمقاء » و غره نام می دادند. کامیابی قطعی این کتاب مرهون را کمک های مادام دوپومپادور (۱) و مالیرب (۲) و غیره میباشد مصارف این مجموعه به ۱۵۷۰۰۰ پوند و فاشانده که بر ناشران آن رسید به ۲۰۲۶۲۰۰۰ پوند بالغ میگردد جامع علوم انسانی

بعد از آن مهمترین انسایکلوپید یائی که در اروپا ساخته انسایکلوپید یائی معروف « بریتانیکا » (۳) میباشد که در حدود سنه ۱۷۷۵ بواسطه هیئت فضلی اسکاتلندی ' در ۳ جلد بمقام اید بنورگک طبع گردیده . تعداد صفحات طبع اول این دوره بزرگ به ۲۶۷۰ صفحه میرسید .

(۱) M.me de Pomdador (۲) Malherbe رئیس کتابخانه سلطنتی

از آن وقت به بعد در هر مملکت انسایکلو پیدیا های متعدد بوجود آمده اصول تدوین کردن چنین مجموعه جات در دنیا تعمیم یافت چنانچه اکنون در ممالک متمدنه و قه فوقه انسایکلو پیدیا های جدید که در معنی تجدید نظر ، اصلاح و تکمیل دوره های سابقه می باشد ، طبع و نشر می شود . انسایکلو پیدیا رفتار سریع علوم و فنون عصر به را قدم به قدم تعقیب نموده جدید ترین اصطلاحات علمیه و نازه ترین معلومات حیاتی را به انسانها ارائه میدهد . علاوه برین از باعث توسعه روز افزون شعب مختلفه علوم ، درین اواخر انسایکلو پیدیا های مخصوص برای هر شعبه از علوم و فنون نیز ترتیب یافته است که برای متخصصین تسهیلات زیادی می رساند مثلاً انسایکلو پیدیا ی طب ، انسایکلو پیدیا ی نجوم ، انسایکلو پیدیا ی جغرافیه ، انسایکلو پیدیا ی ... و ... ، و غیره .
(ناتمام)

دژوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

رفت در فروتنی است ، و پیشوائی در نصیحت خلق و مودت در صدق ؛ و فقر در فقر ، و نسب در تقوی ؛ و شرف در قناعت .
(منسوب با ویس قری - تاریخ گزیده)